

رابطه حداقل دستمزد با توزیع درآمد در ایران

نادر مهرگان*، حسین اصغرپور**، رویا صمدی***، محسن پورعبادالهیان**

طرح مسأله: توزیع عادلانه درآمد از مهمترین اهداف کلان اقتصادی کشورها محسوب می‌شود. هدف اصلی این مقاله، بررسی رابطه حداقل دستمزد با توزیع درآمد در اقتصاد ایران است.

روش: از الگوی اقتصادسنجی مبتنی بر فرضیه کوزنتس استفاده شده است. برای این منظور، داده‌های سری زمانی سالانه اقتصاد ایران طی دوره ۱۳۸۴-۱۳۴۸ به کار گرفته شده است.

یافته‌ها: طی دوره مورد بررسی ضمن تایید فرضیه کوزنتس، افزایش حداقل دستمزد حقیقی در ایران نابرابری‌های درآمدی را به طور معنی‌دار کاهش داده است.

نتایج: دولت می‌تواند با افزایش حداقل دستمزدهای حقیقی، ضمن حفظ قدرت خرید کارگران در شرایط تورمی، نابرابری درآمدی را به طور معنی‌دار کاهش دهد.

کلیدواژه‌ها: حداقل دستمزد؛ توزیع درآمد؛ اقتصاد ایران؛ فرضیه کوزنتس

تاریخ پذیرش: ۱۳۸۷/۱۲/۳

تاریخ دریافت: ۱۳۸۶/۱۱/۲۳

* دکتر اقتصاد، عضو هیات علمی دانشگاه بوعلی <mehregannader@yahoo.com>

** دکتر اقتصاد، عضو هیات علمی دانشگاه تبریز

*** دانشجوی کارشناسی ارشد اقتصاد دانشگاه بوعلی

مقدمه

توزیع درآمد از جمله متغیرهای مهم اقتصادی و اجتماعی است که همواره منظور سیاستگذاران و دولتمردان کشورهای مختلف بوده و در برنامه‌ریزیهای اقتصادی و اجتماعی کشور از جایگاه ویژه‌ای برخوردار می‌باشد.

وجود ارتباط مثبت بین توزیع عادلانه درآمد و متغیرهای مهم کلان اقتصادی از جمله بهره‌وری و رشد اقتصادی^۱ از یکسو و اثرات نامطلوب توزیع ناعادلانه درآمد بر برخی متغیرهای اجتماعی از جمله جرم و بزهکاری^۲ از سوی دیگر سبب شده است توزیع عادلانه درآمد به یکی از اهداف مهم کلان اقتصادی کشورها تبدیل شود. در این راستا، سیاستگذاران اقتصادی علاقه‌مند به تبیین رابطه توزیع درآمد با متغیرهای مهم کلان اقتصادی هستند تا بتوانند با شناسایی و کنترل متغیرهای موثر بر توزیع درآمد و با ارایه راهکارهای مناسب، اقتصاد را در رسیدن به هدف مهم توزیع درآمد مناسب یاری کنند.

افزایش حداقل دستمزد یکی از راههای بالقوه‌ای است که برای بهبود سطح زندگی کارگران فقیر و کم درآمد و کاهش نابرابری‌های درآمدی، مورد توجه قرار گرفته می‌شود. اغلب کشورها به منظور تحقق عدالت اجتماعی و حمایت از کارگرانی با تخصص و مهارت پایین، اقدام به تعیین حداقل دستمزد می‌کنند و در این راستا معمولاً حداقل دستمزد بدون توجه به بهره‌وری تعیین شده و ممکن است تمام بخشهای اقتصادی را تحت پوشش قرار ندهد (پژویان و امینی، ۱۳۸۰، ص ۵۸).

افزایش حداقل دستمزدها در اقتصاد کشورها، بویژه در اقتصاد ایران، معمولاً یکی از مسائل مهم و اساسی است که هر ساله دولت را با چالش جدی مواجه می‌سازد. دخالت دولت برای تعیین حداقل دستمزد از یکسو سبب می‌شود کارفرمایان و بنگاههای اقتصادی

۱- اقتصاددانان بسیاری معتقدند که نابرابری درآمد سبب می‌شود اغلب مردم از منافع رشد اقتصادی بی بهره شوند و این امر انگیزه عوامل اقتصادی را برای مشارکت در رشد اقتصادی کاهش می‌دهد. چنین پدیده‌ای در اغلب کشورهای جنوب شرق آسیا وجود دارد (Mbabazi & et al, 2001).

۲- نتایج مطالعات مربوط به اثرات نابرابری درآمد بر شاخصهای جرم دلالت بر این دارد که در اغلب کشورها با افزایش نابرابری درآمد، شاخصهای جرم به طور معنی‌دار افزایش می‌یابد. در اقتصاد ایران نیز چنین رابطه‌ای صادق است (صادقی و همکاران، ۱۳۸۴).

در مقابل افزایش حداقل دستمزد با کاهش استخدام نیروی کار و اخراج کارگران واکنش نشان دهند و از سوی دیگر، با افزایش حداقل دستمزد تا حد زیادی از کاهش قدرت خرید کارگران در برابر رشد قیمتها جلوگیری شود و در نتیجه نابرابری درآمد افزایش پیدا نکند.

افزایش حداقل دستمزدها دو لبه چاقو محسوب می‌شود و در مواجهه با آن باید با احتیاط برخورد شود. چرا که افزایش حداقل دستمزدها از یک سو با کاهش تقاضای کار از سوی کارفرمایان موجب نابرابری درآمد شده و از سوی دیگر با افزایش دستمزد کارگران، منجر به توزیع عادلانه درآمد می‌شود. این چالش همواره هزینه‌های زیادی را بر دوش دولت و جامعه تحمیل می‌کند و برای کاهش هزینه‌های این چالش آگاهی و شناخت دولت از چگونگی روابط بین حداقل دستمزد و نابرابری ضروری است.

با توجه به شرایط و ساختارهای اقتصادی و اجتماعی حاکم بر کشور، رابطه بین افزایش حداقل دستمزد و نابرابری درآمد چگونه است؟ فرضیه ما این است که در اقتصاد ایران حداقل دستمزدها تاثیر منفی و معنی دار بر نابرابری درآمد دارد، یعنی با افزایش حداقل دستمزدها نابرابری درآمد به طور معنی کاهش می‌یابد. با استفاده از داده‌های سری زمانی سالانه اقتصاد ایران طی دوره ۱۳۸۴-۱۳۴۸ اثرات حداقل دستمزدها بر توزیع درآمد مورد آزمون تجربی شد و بر اساس نتایج تجربی بدست آمده، راهکار سیاستی مناسبی برای توزیع عادلانه درآمد در کشور ارائه شد.

چارچوب نظری

مسئله توزیع درآمد در تدارک منابع رشد و توسعه و ساختار این فرآیند، نقش مهمی در رشد اقتصادی و تداوم آن به خصوص در کشورهای در حال توسعه دارد. وجه مشترک تمامی اقتصادهای در حال توسعه، ایجاد اختلاف فزاینده در درآمدهای واقعی است و این مسأله برای اغلب کشورهای دارای توزیع اولیه ناعادلانه و متکی به منابع بیرونی در فرآیند توسعه، از اهمیت بیشتری برخوردار است. نابرابری شدید در توزیع درآمد و فقرگسترده،

حداقل از دو بعد می‌تواند به عنوان مانع رشد و توسعه اقتصادی مطرح شود: توزیع نابرابر درآمد با ایجاد محدودیت در تقاضا و تاثیر بر ترکیب تولید؛ ساختار بازار را تحت تاثیر قرار داده، مانع از برخورداری بخش تولیدی از مزایای تولید در مقیاس انبوه خواهد شد. از طرف دیگر، با توجه به نقش نیروی انسانی در فرآیند رشد، گستردگی توزیع نابرابر درآمد منجر به کاهش بهره‌وری بخش عظیمی از نیروی کار و در نتیجه محدود نمودن رشد بلند مدت خواهد شد. وجود درآمدهای نفتی در اقتصاد درحال گذار ایران، این امکان را فراهم نموده است که فرآیند توسعه بدون توجه به زمینه‌های نابرابری توزیع درآمد و پیامدهای آن شکل گیرد به گونه‌ای که در رتبه‌بندی توزیع عادلانه درآمد در بین کشورهای منطقه، اقتصاد ایران در پایین‌ترین رتبه‌ها قرار دارد (پروین، ۱۳۷۵). به طور کلی برای توزیع عادلانه‌تر درآمدها، دو راه مهم مطرح می‌شود:

الف) فرآیند خودکار که اولین بار کوزنتس در سال ۱۹۵۵ آن را در قالب منحنی U معکوس مطرح نمود مبنی بر اینکه در کوتاه مدت با افزایش درآمد سرانه و رشد اقتصادی، نابرابری درآمد افزایش می‌یابد و در دراز مدت، جریان‌های درآمدی حاصل از رشد و توسعه اقتصادی به سوی توزیعی متعادل حرکت خواهند کرد.

ب) رویکرد حمایت‌گرا که سعی دارد از طریق دخالت مستقیم دولت و نهادهای ذی‌ربط، با اعمال سیاست‌های حمایتی و دستوری، موجبات توزیع مجدد درآمدها را فراهم آورد. در این میان، حداقل دستمزد از جمله راهکارهای موثری است که حداقل در میان سایر سیاست‌های حمایتی، از جایگاه ویژه‌ای برخوردار است. این سیاست به عنوان بخشی از یک استراتژی توسعه در جهت تحریک رشد اقتصادی، قبل از آنکه یک سیاست مزدی باشد، ابزار موثری است در جهت بهبود توزیع درآمد و تحقق اهداف توزیع درآمد در کشور (Neumark & et al, 1999).

حداقل دستمزد

فصل سوم قانون کار جمهوری اسلامی ایران (مصوب آبان ۱۳۶۹) در مورد حداقل دستمزد این‌گونه اشاره می‌کند: منظور از حداقل دستمزد، کف مزدی است که بدون توجه

به میزان بهره‌وری کارگر و مشخصات جسمی و روحی او، به نحوی تعیین می‌شود که زندگی یک خانوار را که تعداد متوسط آن توسط مراجع رسمی در هر سال تعیین می‌شود تامین کند. آیین‌نامه حداقل مزد که توسط شورای عالی کار به تصویب هیئت وزیران رسید تعداد متوسط یک خانوار کارگر ساده را پدر و مادر و دو بچه تعیین کرده است (مؤسسه کار و تأمین اجتماعی، ۱۳۸۰).

در ایران در اسفند ماه هر سال، حداقل دستمزد ملی به صورت سه جانبه بین نمایندگان کارگران، کارفرمایان و دولت، زیر نظر شورای عالی کار و با در نظر گرفتن شاخصهای متعددی از قبیل نیازهای کارگران و خانوارهای آنان، شاخص قیمت‌ها یا هزینه زندگی، تعیین می‌شود. هدف از این سیاست، حمایت از نیروی کار کم مهارت و خانواده‌های آنها در برابر فقر و استثمار، کاهش رقابت‌های غیر قانونی بنگاه‌ها و در نهایت تحقق عدالت اجتماعی است. در حال حاضر ۱۱۶ دولت عضو یک یا هر دو مقاله نامه سازمان بین‌المللی کار (ILO)^۱ تعیین حداقل دستمزد را تصویب کرده و بسیاری از کشورهای دیگر، ساز و کارهای تعیین و اجرای آن را ایجاد نموده‌اند.

حداقل دستمزد و توزیع درآمد

در مقابل تحلیل‌های اجتماعی از حداقل دستمزد به عنوان ابزاری کارآمد در جهت کاهش فقر و نابرابری، عمده تحلیل‌های اقتصادی تاثیر غیر مستقیم این سیاست بر توزیع درآمد را از طریق اثرگذاری آن بر متغیرهای اقتصادی مهمی چون تورم، اشتغال و بیکاری و فقر مورد ارزیابی قرار می‌دهند به گونه‌ای که درباره پیوند حداقل دستمزد و توزیع درآمد در میان نظریه‌ها و مطالعات اقتصادی و اجتماعی، نگرش‌ها و دیدگاه‌های متفاوتی وجود دارد.

دیدگاه‌های موافقان و مخالفان حداقل دستمزد

در اغلب نظریه‌های سنتی از جمله نظریه‌های نئوکلاسیک، فرض بر آن است که حداقل دستمزد بر خلاف هدف اجتماعی آن، سبب افزایش نابرابری‌های درآمدی می‌شود.

1- International Labor Organization

زمانی که دولت در بازار آزاد دخالت می‌کند و حداقل دستمزد کارگران کم مهارت را بالاتر از دستمزد تعادلی بازار کار تعیین کند، مسلماً اشتغال گروهی از کارگران کاهش می‌یابد. افزایش قیمت نیروی کار سبب جایگزینی هرچه بیشتر تولیدات فناوری بر به جای کاربر، افزایش سطح عمومی قیمت‌ها به عنوان انعکاسی از افزایش هزینه‌های تولیدی و در نهایت رشد تورم و کاهش تقاضا برای کالاهای داخلی خواهد شد (Thomas & Volsho, 2005). بدین ترتیب افزایش حداقل دستمزد از طریق بالا بردن ماریپیچی خطر تورم - بیکاری، نه تنها تاثیرات مثبت احتمالی این سیاست را در بعد اجتماعی خنثی می‌کند، بلکه با شدت بخشیدن به نابرابری‌های درآمدی، موجبات کند شدن آهنگ رشد اقتصادی را نیز فراهم می‌کند (Neumark & et al, 1999). در مقابل، نظریه‌های اقتصاد رسمی، حداقل دستمزد را ابزار بالقوه قدرتمندی در کاهش نابرابری‌های اقتصادی و اجتماعی معرفی می‌کنند. فلپس معتقد است که پایین بودن غیرمنصفانه سطح دستمزدها سبب می‌شود که کارگران تنها یک تعلق خاطر دوره‌ای به کار خود داشته باشند که این خود سبب کاهش سطح بهره‌وری، افزایش رقابتهای غیر قانونی بنگاه‌ها در جذب کارگران و در نهایت افزایش هزینه‌های تولیدی بنگاه‌ها می‌شود که به دنبال آن با فشار بر قیمت‌ها، کاهش تقاضا برای تولیدات داخلی و افزایش بیکاری، شکاف درآمدی و فقر را عمیق‌تر می‌کند (Murray & Hugh, 2007).

مروری بر مطالعات تجربی

اغلب مطالعات بر ارتباط بین حداقل دستمزد و سطح اشتغال متمرکز شده‌اند و تنها بخش کوچکی از آنها به بررسی تاثیرات این سیاست در کاهش فقر و نابرابری پرداخته‌اند. مطالعات بل (Bell, 1997) در مورد مکزیک و کلمبیا و همچنین مطالعات راما (Rama, 1996) در مورد اندونزی نشان دادند که افزایش حداقل دستمزد، با فرض ثابت نگاه داشتن سایر متغیرهای اثرگذار بر نابرابری، تاثیر مثبت و معنی‌دار در کاهش فقر و نابرابری درآمدی این کشورها داشته است.

توماس ونلسکو (Thomas & Volscho, 2005) با استفاده از اطلاعات طولی ۱۰ ایالت آمریکا طی سالهای ۲۰۰۰-۱۹۶۰ به بررسی تاثیر سیاست افزایش حداقل دستمزد بر کاهش نابرابری پرداختند. نتایج این تحقیق با تایید فرضیه‌های اقتصاد رسمی مبتنی بر کاهش نابرابری‌های درآمدی در نتیجه افزایش حداقل دستمزد، وجود یک رابطه مثبت و معنی‌دار غیرخطی بین ضریب جینی و حداقل دستمزد را نشان داده‌اند. واسیلیس (Vassiliss, 2005) با استفاده از مدل هریس تودارو به بررسی تاثیر افزایش حداقل دستمزد بر توزیع درآمد و فقر پرداخت. نتایج این تحقیق تاثیر معنی‌دار این سیاست در کاهش فقر و شکاف طبقاتی در اقتصاد امریکا را تائید کرده است. به طور مشابه گالبریت (Galbraith, 1998) و سیدنی (Sydney, 1999) تاثیر افزایش حداقل دستمزد بر توزیع درآمد را مبهم ارزیابی کردند.

لیت (Leigh, 2000) معتقد است تاثیر این سیاست بر رفاه اجتماعی خانوارهای کم‌درآمد، تحت تاثیر سه عامل اصلی تعیین می‌شود: (۱) توزیع دریافت‌کنندگان حداقل دستمزد بین خانوارهایی با توانایی کمتر و بیشتر، (۲) حساسیت تقاضای نیروی کار در پاسخ به حداقل دستمزد (درجه کاهش اشتغال در برابر افزایش حداقل دستمزد) و (۳) کشش دستمزدها در پاسخ به حداقل دستمزد. با توجه به متفاوت بودن عوامل فوق در کشورهای مختلف، تاثیر این سیاست بر رفاه اجتماعی بسته به شرایط اقتصادی - اجتماعی کشور، ممکن است مثبت، منفی یا مبهم باشد. واسیلیس (۲۰۰۵) معتقد است تاثیرات انحرافی و احتمالی حداقل دستمزد بر توزیع درآمد (از طریق افزایش بیکاری و تورم) الزاماً به معنای محدود کردن کاربرد این ابزار حمایتی در کاهش نابرابری نمی‌باشد.

ماری و مکزی (Murray & Mackenzie, 2007) معتقد است ناهمگن و غیرمتجانس بودن گروه‌های دریافت‌کننده حداقل دستمزد، از جمله دلایل تاثیرات متفاوت اعمال این سیاست در اقتصادهای مختلف می‌باشد. هر قدر سهم کارگران دریافت‌کننده حداقل دستمزد که متعلق به دهک‌های پایین درآمدی بوده‌اند، بیشتر باشد، قدرت بالقوه این سیاست در کاهش فقر و نابرابری افزایش می‌یابد. همچنین به نظر می‌رسد اغلب مطالعات انجام‌گرفته

در خصوص تاثیر منفی حداقل دستمزد بر تورم و بیکاری اغراق آمیز و بدون توجه به آثار سایر سیاست‌های نامناسب اقتصادی - اجتماعی بر تورم و بیکاری و توزیع درآمد می‌باشد.

روش

۱- مدل اقتصاد سنجی

مدل اقتصاد سنجی این تحقیق بر فرضیه کوزنتس (۱۹۵۵) بنیان نهاده شده است. طبق این فرضیه، نابرابری در توزیع درآمد، در طول مراحل رشد اقتصادی افزایش می‌یابد، سپس در سطحی از درآمد ثابت مانده، سرانجام با افزایش درآمد کاهش می‌یابد. به عبارت دیگر رابطه بین نابرابری درآمد با درآمد سرانه در طول زمان به شکل U معکوس است. در واقع، فرضیه کوزنتس ارتباط غیر خطی (U معکوس) ضریب جینی با درآمد سرانه به شکل زیر است:

$$gini = \alpha_0 + \alpha_1 GDPP + \alpha_2 (GDPP)^2$$

که در آن $gini$ نشان دهنده شاخص توزیع درآمد (ضریب جینی) بوده و $GDPP$ نشان دهنده درآمد سرانه است. در این آزمون از ضریب جینی به عنوان متغیر وابسته و نماینده نابرابری درآمدی خانوارها استفاده شده است. این ضریب به طور وسیعی در اغلب مطالعات اقتصادی و اجتماعی به منظور نشان دادن شدت نابرابری مورد استفاده قرار می‌گیرد و معیار مناسب و متداولی است (مهرگان و اصغرپور، ۱۳۸۴).

شواهد تجربی کشورهای مختلف نشان می‌دهند که عوامل متعددی بر سطح نابرابری اقتصادی موثر هستند (ابونوری، ۱۳۷۶). لیکن برای رعایت «اصل قلت متغیرهای توضیحی مدل» لحاظ کردن تمامی متغیرهای موثر بر توزیع درآمد در مدل تجربی ضرورت ندارد. از این رو مدل تحقیق با اضافه کردن متغیر حداقل دستمزد (MW) و بردار سایر متغیرها (X) به مدل کوزنتس به دست می‌آید. با این توصیف، الگوی تجربی اقتصاد سنجی تحقیق به شرح زیر معرفی می‌شود:

$$gini = \alpha_0 + \alpha_1 GDPP + \alpha_2 (GDPP)^2 + \alpha_3 MW + \beta X + \varepsilon$$

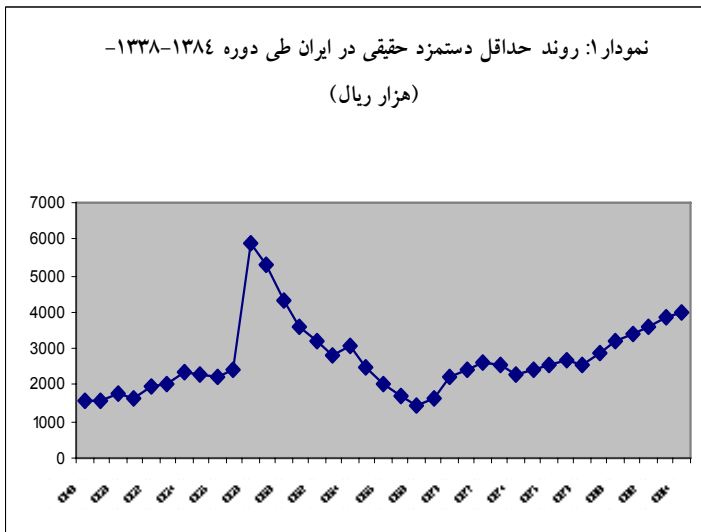
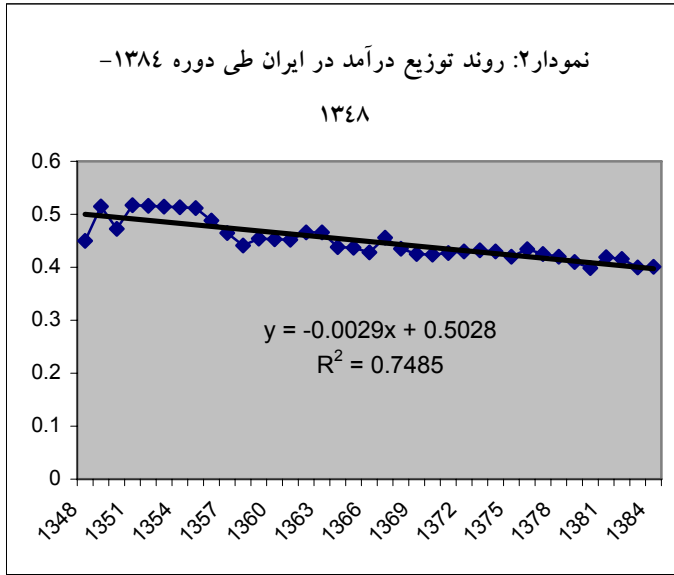

۲- داده‌های تحقیق

اطلاعات مربوط به تولید ناخالص داخلی سرانه، ضریب جینی و حداقل دستمزدها از آمارهای رسمی منتشرشده توسط بانک مرکزی، مرکز پژوهشهای مجلس و وزارت کار و امور اجتماعی طی سالهای مختلف گردآوری شده است.

بر اساس نمودار (۲)، بررسی روند دستمزد حقیقی به قیمت ثابت ۱۳۷۶ نشان می‌دهد که مقدار دستمزد حقیقی طی دوره ۱۳۴۸ الی ۱۳۵۸ در حال افزایش بوده و در سال ۱۳۵۸ با رقمی معادل ۵۸۶۸ ریال به حداکثر مقدار خود رسیده است. بعد از آن با شروع انقلاب اسلامی و اوج درگیری‌های داخلی و شروع جنگ تحمیلی دستمزد حقیقی کاهش یافته و این روند تا سال ۱۳۶۸ ادامه داشته است، به طوری که در اواخر جنگ و ابتدای شروع برنامه اول به حداقل مقدار خود یعنی ۱۶۱۵ ریال رسیده است. پس از اتمام جنگ و شروع برنامه اول توسعه اقتصادی و اجتماعی جمهوری اسلامی ایران حداقل دستمزد حقیقی روند افزایشی ملایمی را به خود اختصاص داده است، ولی قدرت خرید حداقل دستمزدهای سال ۱۳۸۴ در حدود ۶۷ درصد قدرت خرید سال ۱۳۵۸ بوده است. همان‌طور که نمودار (۱) نشان می‌دهد، به طور متوسط طی دوره ۱۳۵۸-۱۳۸۴ دستمزد حقیقی رشد منفی داشته است.

ملاحظه (ضریب جینی در جدول (۲) نشان می‌دهد که به طور متوسط روند توزیع درآمد از سال ۱۳۴۸ الی ۱۳۸۴ در حال کاهش بوده است. به طوری که میانگین ضریب جینی طی دوره قبل از انقلاب (۱۳۵۷-۱۳۴۸) برابر با ۰/۴۹۶، در اوایل انقلاب و دوران جنگ (۱۳۶۷-۱۳۵۸) برابر با ۰/۴۴۹، و در سالهای پس از جنگ و طول برنامه‌های توسعه اقتصادی و اجتماعی (۱۳۸۴-۱۳۶۸) برابر با ۰/۴۲۰ بوده است. به طوری که با گذشت هر سال ضریب جینی به اندازه ۰/۰۰۲۷ واحد کاهش یافته است و در مجموع مقدار ضریب جینی از رقم ۰/۴۵ به ۰/۴ کاهش یافته است. در نمودار زیر γ نشان دهنده ضریب جینی و x نشان دهنده زمان است.

یافته‌ها

نتایج تخمینهای اقتصادسنجی مدل‌های مختلف به شرح جدول (۱) است. بر اساس نتایج مندرج در جدول مذکور، در ۵ ستون اول و ستون آخر که به ترتیب با مدل‌های (۱) الی (۵) و مدل (۷) نامگذاری شده است، در چارچوب فرضیه کوزنتس اثر دستمزدحقیقی بر توزیع درآمد بررسی شده و در مدل (۶) نتایج تخمین اثرات حداقل دستمزد اسمی بر توزیع درآمد آورده شده است. یافته‌های تجربی تحقیق به شرح زیر است:

الف) تاثیر حداقل دستمزد بر توزیع درآمد

طی دوره مورد بررسی (۱۳۸۴-۱۳۴۸) در تمامی مدل‌های هفت گانه، ضرایب مربوط به حداقل دستمزدهای اسمی و حقیقی مطابق انتظار منفی بوده و ضرایب تخمین زده شده از لحاظ آماری معنی‌دار بوده است. بدین ترتیب می‌توان استدلال کرد متغیر حداقل دستمزد توانسته است به طور معنی‌دار موجب کاهش نابرابری درآمد شود. دامنه تاثیرگذاری حداقل دستمزد بر ضریب جینی بین ۰/۰۱۷ و ۰/۰۱۸ در نوسان بوده است. در طول دوره مورد بررسی، به ازای افزایش ده درصد حداقل دستمزدها، به طور متوسط ضریب جینی در اقتصاد ایران به اندازه ۰/۱۷ واحد کاهش یافته است. از آنجا که علامت ضرایب حداقل دستمزد حقیقی در ۶ الگوی تخمین زده شده تغییر نکرده و همچنین دامنه نوسان ضریب تخمین زده شده در مدل‌های ۶ گانه متغیر حداقل دستمزد حقیقی بسیار کم بوده است و نیز همواره از لحاظ آماری در سطح معنی‌داری یک درصد معنی‌دار بوده است، به علاوه نتایج آزمونهای کیوسام (CUSUM) دلالت بر پایداری مدل‌های تخمین زده شده دارد. بنابراین، می‌توان استدلال کرد که در اقتصاد ایران متغیر حداقل دستمزدها از متغیرهای کلیدی و اصلی تاثیرگذار بر توزیع درآمد بوده و نتایج تخمینها قابل اتکا و استناد است. از این رو، سیاست افزایش حداقل دستمزدها می‌تواند موجب کاهش معنی‌دار نابرابری درآمد در کشور شود.

جدول (۱): نتایج اثرات حداقل دستمزد حقیقی بر توزیع درآمد در مدل‌های مختلف

متغیرهای توضیحی	مدل (۱)	مدل (۲)	مدل (۳)	مدل (۴)	مدل (۵)	مدل (۶)	مدل (۷)
عرض از مبدا (C)	۰,۳۶۶** *	۰,۳۸۱* **	۰,۳۹۳* **	۰,۳۵۱ ***	۰,۴۱۴* **	۰,۴۵۳* **	۰,۴۰۱***
درآمد سرانه (GDPP)	۷,۴E- ۰,۵**	۶,۷E- ۰,۵**	۶,۲E- ۰,۵*	۸,۱E- ۰,۵***	۵,۸E- ۰,۵*	۵,۱E- ۰,۵*	۶,۴E- ۰,۵**
GDPP ^۲	-۵,۷E- ۰,۹*	-۵,۱E- ۰,۹*	-۴,۶E- ۰,۹	-۶,۲E- ۰,۹**	-۴,۳E- ۰,۹	-۳,۵E- ۰,۹	-۴,۸E- ۰,۹*
حداقل دستمزد حقیقی (LRMW)	۰,۰۱۸ ***	۰,۰۱۸** *	۰,۰۱۷** *	۰,۰۱۸ ***	۰,۰۱۷** *	-	-۰,۰۱۸**
حداقل دستمزد اسمی (LMW)	-	-	-	-	-	۰,۰۱۶** *	-
موهومی (D۵۷)	-	-	-	-۰,۰۲۵*	-	-	-۰,۰۲۸**
موهومی (D۵۸)	۰,۰۳۱**	-	-	-۰,۰۳۳**	-	-۰,۰۳۰*	-
موهومی (D۵۹)	-	-۰,۰۲۲	-	-	-	-	-
تورم (P)	-	-	-	-	-	۰,۰۰۰۴	۰,۰۰۰۶ ***
$\bar{R}^2$	۰,۸۴۱	۰,۸۳۰	۰,۸۲۴۱	۰,۸۵۰	۰,۸۵۹	۰,۸۴۶	۰,۸۷۳
F	۴۸,۴۴۹	۴۴,۸۷۷	۵۷,۲۲۸	۴۱,۶۹۳	۴۴,۸۶۱	۵۰,۴۵۹	۴۲,۱۹۲
D_W	۱,۹۶۹	۱,۷۶۹	۱,۶۸۰۷	۲,۱۹۴	۲,۱۵۲	۲,۰۲۵	۲,۴۰۱

* معنی‌دار در سطح ۱۰ درصد

** معنی‌دار در سطح ۵ درصد

*** معنی‌دار در سطح ۱ درصد

نتایج مندرج در ستون (۶) جدول (۱) نیز حاکی از وجود تاثیر منفی و معنی دار حداقل دستمزدهای اسمی بر توزیع درآمد می باشد و همان طور که انتظار می رفت، ضریب حداقل دستمزد اسمی بدست آمده کمتر از حداقل دستمزد حقیقی است. بنابراین، می توان استدلال کرد گرچه قدرت خرید واقعی کارگران توسط دستمزدهای حقیقی تعیین می شود و اظهار نظر در مورد چگونگی تغییر در نابرابری و فقر، صرفاً با توجه به دستمزد اسمی آنها فاقد مفهوم اقتصادی است، اما حداقل دستمزد اسمی در سایه توهم پولی^۱ کارگران، از طریق بالا بردن روحیه و تعلق خاطر بیشتر به کار در کارگران و کاهش هزینه های تولیدی بنگاه ها (به خصوص هزینه های مدیریت و نظارت)، به صورت غیرمستقیم نقش موثری در کاهش نابرابری و فقر خواهد داشت.

ب) آزمون فرضیه کوزنتس

نتایج تمامی الگوهای تخمین زده شده دلالت بر این دارد که علامت ضرایب تولید ناخالص داخلی سرانه و مجذور آن مطابق انتظار بوده و در مدل های (۱) و (۲) و (۴) و (۷) هر دو ضرایب از لحاظ آماری معنی دار بوده است. در مدل های (۳) و (۵) و (۶) متغیر درآمد سرانه در سطح ۱۰ درصد معنی دار بوده و لیکن مجذور درآمد سرانه معنی دار نبوده است. با این توصیف، بدون توجه به اثرات سایر متغیرها، فرضیه کوزنتس در مدل های (۱) و (۲) و (۴) و (۷) قابل رد کردن نیست.

ج) اثرات سایر متغیرها بر توزیع درآمد

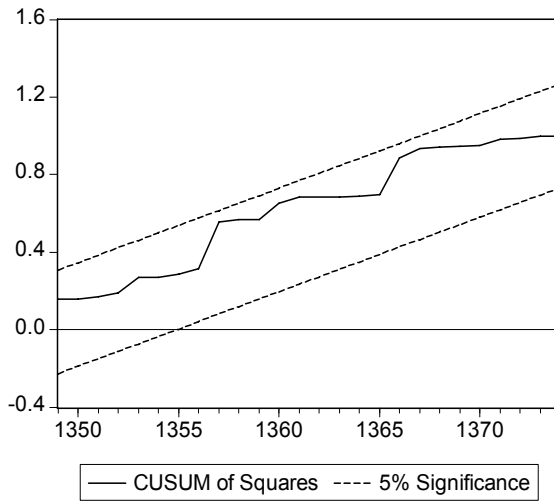
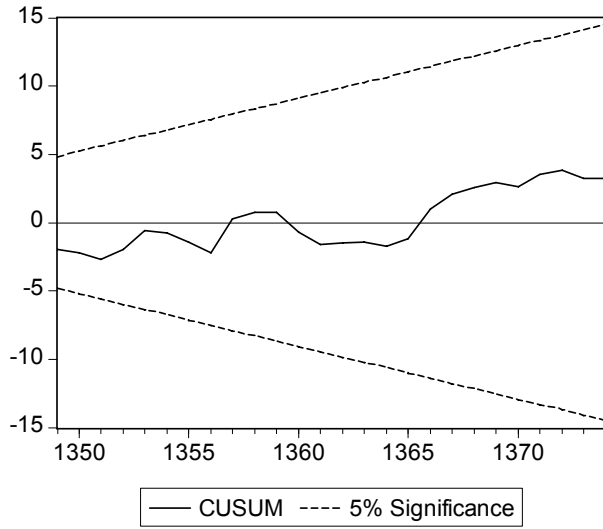
تورم یکی از متغیرهای مهم و موثر بر توزیع درآمد است. نتایج بدست آمده در مدل های تخمین زده شده نشان می دهد که اثرات تورم بر توزیع درآمد متفاوت است، به طوری که در مدل های (۵) و (۷) تورم تاثیر منفی بر توزیع درآمد داشته است، یعنی ضرایب مربوط به متغیرهای موهومی سال های ۵۷ تا ۵۹ نیز در تمامی مدل های ۶ گانه منفی و معنی دار بوده است. ضرایب منفی و معنی دار متغیرهای موهومی دلالت بر این دارد که طی

1- money illusion

دوران انقلاب ضریب جینی پایین تر بوده و در نتیجه توزیع درآمد عادلانه تر از سایر زمانها بوده است. متغیر موهومی جنگ نیز به مدل‌های ۷ گانه اضافه شد. نتایج دلالت بر این داشت که ضریب متغیر موهومی جنگ در اکثر مدلها منفی بوده است، لیکن این ضریب از لحاظ آماری معنی دار نبوده است. در واقع، نتایج دلالت بر این دارد که در طول دوران جنگ به طور متوسط ضریب جینی پایین تر از سایر سالهای مورد بررسی بوده است، لیکن این یافته از لحاظ آماری معنی دار نبوده و مورد تایید قرار نمی‌گیرد. از ملاحظه روند حداقل دستمزدهای حقیقی سالهای انقلاب نیز چنین بر می‌آید که به دلیل بالا بودن دستمزد حقیقی طی سالهای مذکور، وضعیت درآمدی کارگران بهتر بوده و از آنجا که بخش مهمی از شاغلین جامعه مزد بگیران و حقوق بگیران ثابت از جمله کارگران بوده است، بنابراین بالا بودن حداقل دستمزد حقیقی سبب بهبود توزیع درآمد در کشور شده است.

د) انتخاب مدل و پایداری آن

علایم انتظاری ضرایب، معنی دار بودن ضرایب و کلیت رگرسیون، ضریب تعیین تعدیل شده و نیز تصریح مدل از ویژگیهای بارز یک مدل مناسب است. با توجه به نتایج مدل‌های ۷ گانه و توضیحات ارائه شده مدل (۴) به عنوان مدل مناسب انتخاب و معرفی می‌شود. مدل انتخاب شده از دیدگاه آزمونهای سنجی CUSUM از استحکام لازم برخوردار بوده است به طوری که تمامی آزمونهای خود همبستگی، تصریح مدل دلالت بر خوبی برازش آن داشته و با اضافه کردن متغیر نرخ تورم، متغیرهای موهومی ضرایب متغیرهای اصلی (حداقل دستمزد حقیقی و درآمد سرانه حقیقی و مجذور آن) ضرایب متغیرهای مورد نظر چندان تغییر نکرده است. از این رو نتایج آن می‌تواند در سیاستگذاری مورد استفاده قرار گیرد. نمودار بررسی استحکام مدل (۴) بر اساس آزمونهای کیوسام به شرح زیر است:

ممکن است استدلال شود که چون افزایش حداقل دستمزدها آثار تورمی به دنبال دارد و بروز تورم موجب بدتر شدن توزیع درآمد می‌شود، لذا افزایش دستمزدها با توجه به آثار تورمی آن الزاماً منجر به بهبود توزیع درآمد نشده و سبب تعدیل آثار مستقیم افزایش حداقل دستمزدها بر توزیع درآمد شود. در این مورد باید اشاره کرد که ممکن است که با افزایش دستمزد حقیقی، با افزایش انگیزه نیروی کار موجب افزایش بهره‌وری نیروی کار شده و از طریق آن سبب کاهش سطح قیمتها شود و این امر در نهایت موجب بهبود توزیع درآمد شود. این مسئله بسیار مهم با اضافه کردن متغیر تقاطعی نرخ تورم و حداقل دستمزد حقیقی به مدل (۴) مورد بررسی قرار گرفته است. نتایج این بررسی به شرح زیر است:

$$gini = 0.38 + 7.02E-05GDP - 5.36E-09GDP^2 - 0.0167LRMW - 0.0276D57 - 0.034D58 - 7.29E-05PRW$$

$$(5/47) \quad (2/47) \quad (-1/98) \quad (-11/21) \quad (-2/01) \quad (-2/53) \quad (-2/24)$$

$$R^2 \text{ Adj.} = 0/867, \quad D-W = 2/38, \quad F = 40/10$$

که در آن توصیف متغیرهای مدل به شرح جدول (۱) بوده و متغیر PRW نشان دهنده متغیر تقاطعی تورم و حداقل دستمزد می‌باشد.

همان‌طور که نتایج نشان می‌دهد ضریب متغیر تقاطعی نرخ تورم و حداقل دستمزدها منفی و معنی دار بوده است. بنابراین، افزایش حداقل دستمزدها از طریق نرخ تورم تاثیر منفی و معنی دار بر ضریب جینی دارد. به بیان دیگر، با افزایش حداقل دستمزدها نه تنها آثار منفی تورمی بوجود نیامده است، بلکه با کاهش دادن نرخ تورم موجبات بهبود هر بیشتر توزیع درآمد در اقتصاد ایران شده است. هر چند اندازه این آثار بسیار کم بوده است، لیکن از لحاظ آماری در سطح ۳ درصد معنی دار بوده است.

همچنین نتایج تخمین جداگانه اثرات حداقل دستمزد حقیقی بر تورم (P) دلالت بر این دارد که طی دوره مورد بررسی، با افزایش حداقل دستمزد حقیقی نرخ تورم به طور معنی دار کاهش یافته است و این نتیجه گیری، موارد مطرح شده در بالا را مورد تایید قرار

می‌دهد.^۱ بنابراین در کل می‌توان گفت که در بین مدل‌های تخمین زده شده، مدل (۴) مدل مناسبی بوده و بر اساس نتایج آن می‌توان استدلال کرد که طی دوره زمانی ۱۳۸۴-۱۳۴۸ اقتصاد ایران؛ الف) فرضیه کوزنتس قابل رد کردن نیست. ب) افزایش حداقل دستمزدها به طور معنی‌دار موجب بهبود توزیع درآمد شده است. ج) افزایش حداقل دستمزدها از طریق نرخ تورم موجب بهبود هر بیشتر توزیع درآمد شده است.

نتیجه‌گیری

در این مقاله با استفاده از داده‌های اقتصاد ایران طی دوره (۱۳۸۴-۱۳۴۸) به بررسی اثرات حداقل دستمزد بر توزیع درآمد پرداخته شد. نتایج بررسی‌های توصیفی آمار و اطلاعات نشان می‌دهد که طی دوره مورد بررسی، به طور متوسط سطح عمومی قیمت‌ها بیشتر از دستمزد اسمی رشد کرده و این امر در نهایت منجر به کاهش دستمزد حقیقی و تضعیف قدرت خرید کارگران شده است. همچنین بررسی روند توزیع درآمد نشان می‌دهد که به طور متوسط طی دوره مورد نظر روند ضریب جینی نزولی بوده و توزیع درآمد بهتر شده است.

یافته‌های اقتصادسنجی تحقیق، دلالت بر این دارد که افزایش حداقل دستمزدها موجب شده است به طور مستقیم و غیرمستقیم (از طریق کاهش تورم) نابرابری درآمد را در اقتصاد ایران به طور معنی‌دار کاهش دهد. از این رو توصیه مهم سیاستی تحقیق آن است که دولت بدون نگرانی از آثار و تبعات منفی تورمی ناشی از افزایش حداقل دستمزدهای حقیقی، با افزایش حداقل دستمزدهای حقیقی، نابرابری درآمد را بهبود بخشد. در این راستا، توجه به اثرات مثبت افزایش حداقل دستمزدها بر توزیع درآمد از طریق کاهش تورم، استفاده از سیاست افزایش حداقل دستمزد حقیقی یک ضرورت جدی تلقی می‌شود. این امر با در نظر گرفتن شرایط نامطلوب فعلی توزیع درآمد ایران از یک سو و رشد نابرابر

$$P = 30.59/94-15/53LRMW + 0/99AR(1)$$

(t) (0/034) (1/71) (37/26)

۱- نتایج این بررسی به شرح زیر است:

تورم و دستمزدهای اسمی طی سالهای پس از انقلاب اسلامی از سوی دیگر سبب شده است نه تنها نابرابری درآمدی به طور محسوس کاهش نیافته، بلکه وضعیت معیشتی کارگران به دلیل پایین بودن میزان حداقل دستمزد نسبت به متوسط هزینه‌های خانوار و خط فقر - که شاهدهی است بر پایین بودن سطح زندگی دریافت‌کنندگان حداقل دستمزد و خانوارهای آنها - در مجموع در طی دوره مورد بررسی در اقتصاد ایران بدتر شده است.

- آمارتیباسن. (۱۳۸۶). *نابرابری اقتصادی*، ترجمه وحید محمودی و عزت الله عباسیان، همدان، نشر نور علم.
- ابونوری، اسمعیل. (۱۳۷۶)، اثر شاخصهای اقتصاد کلان بر توزیع درآمد ایران، مجله تحقیقات اقتصادی، شماره ۵۱.
- بانک مرکزی، گزارش اقتصادی و ترازنامه بانک مرکزی، سالهای مختلف
- پروین، سهیلا. (۱۳۷۵)، توزیع درآمد و تداوم رشد، مجله برنامه و بودجه، شماره ۲.
- پژویان، جمشید و امینی علیرضا. (۱۳۸۰)، آزمون تجربی اثر قانون حداقل دستمزد بر اشتغال گروه‌های جمعیتی جوان در اقتصاد ایران، پژوهشنامه اقتصادی، شماره پیاپی ۲، صص ۷۴-۵۷.
- خالدی، کوهسار. (۱۳۷۶)، آزمون فرضیه کوزنتس طی سالهای ۱۳۷۴-۱۳۵۶ در ایران، پژوهشنامه اقتصادی شماره ۱۹.
- صادقی حسین، شقاقی وحید، اصغریور حسین. (۱۳۸۴)، عوامل اقتصادی تاثیرگذار بر جرم در اقتصاد ایران، مجله تحقیقات اقتصادی، شماره ۶۸.
- فرانسیس ایراود و کاترین. (۱۳۸۶)، بنیان‌های سیاست حداقل دستمزد، ترجمه سعیدعیسی زاده و پیمان سعیدنیا، تهران.
- مؤسسه کار و تأمین اجتماعی. (۱۳۸۰)، تاریخچه حداقل دستمزد در ایران، تهران، وزارت کار و امور اجتماعی.
- مرکز آمار ایران، سالنامه آماری کشور، سالهای مختلف.
- مهرگان نادر و اصغریور حسین (۱۳۸۴)، پیامد تعامل اقتصاد با جهانی‌سازی بر توزیع درآمد در ایران، همایش جهانی‌سازی، چالشها و فرصتها، شیراز، ۱۰ و ۱۱ اردیبهشت.
- Bell, L.A. (1997), "**The impact of minimum wages in Mexico and Colombia**", *Journal of Labour Economics* 15 (3): S102-35, Chicago
- Bernstein J. (1999), **Minimum Wages and Poverty**, / <http://www.econ.org>
- Galbraith, James K. (1998), **Created Unequal: The Crisis in American Pay**, New York: Free Press.
- Hamidi F. & Terrell K. (2001), **The Impact of Minimum Wage**

- on Inequality in the Formal and Informal Sector in Costa Rica**, [www. ideas.repec.org/p/wdi/papers/2004-701.html](http://www.ideas.repec.org/p/wdi/papers/2004-701.html).
- Kuznets S. (1955), **U-Shaped Hypothesis**", Journal of Policy Modeling, Vol. 10, pp. 265-80
- Leigh Andrew (2005), **Minimum Wages and Inequality**, <http://gov.hk> (PDF).
- Mbabzi J., O. Morrissey and C. Milner (2001), **Are inequality and trade liberalization influence on growth and poverty?**, WIDER Discussion paper DP 2001/132.
- Murray S. & Hugh M. (2007), **Bringing Minimum Wages above the Poverty Line**, Canadian Centre for Policy Alternatives / [/http://www.gov.mb.ca](http://www.gov.mb.ca)
- Neumark D. & Schweitzer M. & Wascher W. (1999), **"The effects of minimum wages throughout the wage distribution,"** Working Paper 9919, Federal Reserve Bank of Cleveland
- Rama, M. (1996), **Consequences of doubling the minimum wage: the case of Indonesia**, Policy research working paper 1643. The World Bank, Washington.
- Sydney W. (1999), **Minimum Wages and Inequality**/Sidney webb.1912
- Thomas W. & Volscho, Jr.(2005), **Minimum Wages and Income Inequality In The American states: 1960-2000**, Research in Social Stratification and Mobility, Research in Social Stratification and Mobility, Volume 23, 343-368.
- Vassilis T. Rapanos (2005), **Minimum Wages and Income Distribution in the Harris-Todaro Model**, Journal of Economic Development, Vol 30 (1) , June.